

Чуждоезиковото обучение в мултикултурната образователна ситуация в Ливан

Анатоли Дешев

Бейрут (Ливан)

Anatoli Deshev. FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN THE MULTICULTURAL EDUCATIONAL SITUATION IN LEBANON

Abstract. In the following article has been made a research about the up-to-date issues concerning the linguistics, especially the part for the foreign language teaching in The Republic of Lebanon. A short flashback of the language teaching during the ages has been made. The main accent is focused on the preparing of a systematized analysis about the foreign language education during the last 50 years. Initially it has been characterized as bilingual but swiftly it became trilingual. In the context of the research has been examined the model of the gradual emergence of the English language as the primary choice of the first foreign language at secondary and university level.

Keywords: language policy, educational situation, foreign language teaching in Lebanon

Анатоли Дешев. ЧУЖДОЕЗИКОВОТО ОБУЧЕНИЕ В МУЛТИКУЛТУРНАТА ОБРАЗОВАТЕЛНА СИТУАЦИЯ В ЛИВАН

Резюме. В статията е направено изследване на актуалната лингводидактическа проблематика, касаеща чуждоезиковото обучение в Република Ливан. Направена е кратка ретроспекция на езиковото обучение в страната през вековете. Основният акцент е поставен върху изготвянето на систематизиран анализ на чуждоезиковото обучение през последните петдесет години, което за Ливан се характеризира със своята билингвалност, която постепенно преминава в трилингвално обучение. В контекста на изследването е разгледано постепенното излизане на преден план на английския език като основен избор на първи чужд език на ниво средно училище и университет.

Ключови думи: езикова политика, образователна ситуация, чуждоезиково обучение в Ливан

Владеенето на повече от един чужд език традиционно се определя от повечето изследователи на лингводидактическата проблематика като естествен резултат от културния обмен между нациите в контекста на съвременния глобализиращ се свят. Осъществяването на успешна комуникация между различните култури е основен принцип за развитие на работеща образователна система, която отчита ролята на многоезичието за стимулиране на конкурентоспособността на обучаемите на пазара на труда (Веселинов 2018: 7). Повишаването на значимостта на владеенето на няколко чужди езика рефлектира върху процесите, свързани с изграждане на нагласи сред учащите, отговарящи на съвременните предизвикателства при изучаването на чужди езици. Тази тенденция се проектира в осъществяване на избора кои от езиците трябва да бъдат преподавани и как те биха повлияли върху пълноценното изучаване на родния език.

Република Ливан е разположена в Близкия изток и е определяна като „благодатен терен“ за провеждане на актуални изследвания в областта на чуждозиковото обучение предвид уникалния си многоезичен, многоконфесионален и мултикултурен състав. В столицата Бейрут активно се използват в деловата и образователната сфера арабски, френски, английски, като сред туристите могат да бъдат чути почти всички езици. От друга страна, чуждестранните партньори и инвеститори възприемат сложността на езиковата ситуация и я оценяват положително. Констатира се, че чрез заложените национални образователни програми от ливанското правителство и независимите граждански организации се формират „граждани на света“, способни да общуват с различни културни общности (Al-Khatib 2003: 124; Diab 2010: 86).

Уникалната позиция на Република Ливан между „Изока“ и „Запада“ превръща нейното население във възприемчиво и отворено към други култури и чужди езици. Преподаването на основните езици за световна комуникация, които по своя характер съществено се различават от родния арабски език, в рамките на предучилищното образование е и резултат от исторически наложилите се чужди влияния в ливанската образователна система. Анализът им позволява да се определят три фази в силата и ролята им на въздействие върху локалния контекст. През първата фаза (XVII–XX век) мисионерите са сравнително свободни да използват езика на страните, от които произхождат, и да създават училища, които се явяват следствие от османско-европейските отношения. Представителите на Франция и Великобритания са били активни през този период, като следва да се отчита по-активната роля на френските проповедници и мисионери (Attieyh 1970: 134; Haidar 2002: 143; Joseph 2004: 18).

Втората фаза обхваща времето на френския мандат на управление на Ливан (Указ № 2079 от 20 юни 1924 г.), когато се налага преподаването на арабски и френски език като задължителни в системата на частните училища. В резултат от тази политика в учебните заведения, в които се изучава английски

и арабски, се налага да се включат в съответните учебни програми и преподаването на задължителния френски език. По това време френските училища съставляват 80% от общия брой в страната.

Третият етап, започнал с независимостта на Ливан от френското управление (1943), стимулира увеличението на учебните заведения, преподаващи английски език като втори чужд. Въпреки това броят на учениците, изучаващи английски език, не се увеличава значително до 70-те години на XX век, когато английският започва да се превръща във важно средство за комуникация в световен мащаб. Оттогава много училища избират да въведат триезична система с английски език като трети език. На университетско равнище Американският университет в Бейрут, основан през 1866 г., който е и един от водещите в Ливан и в Близкия изток, наред с английския предлага първоначално възможността за изучаване на редица предмети на арабски език, но от 1882 г. всички курсове започват да се водят само на английски език. През втората половина на XX век възниква общественият дебат относно изучаването на родния език и кой език да се избере официално като втори образователен вектор (Saad Khalaf 2009: 5). В Ливан арабският е обявен за роден (първи) език на населението, а френският традиционно се посочва като втори език и се преподава в повечето училища. Той се използва също така във френските частни училища и университети и същевременно е и езикът, говорен от голяма част от гражданите на Ливан в извънучилищни условия. От друга страна, английският език се посочва в официалната документация като „чужд език“, тъй като по същество е третият език, който студентите изучават във френски средни училища. В спонсорираните от САЩ и/или Великобритания училища и университети, където се преподава на английски, последният се посочва като втори, докато френският е трети и изучаването му се разглежда като обучение по чужд език. Въпреки тази нова ситуация за разлика от френския английският все още се възприема сред образователните сфери и в ливанското общество като чужд, тъй като обикновено не е езикът, официално използван извън класната стая. Необходимо е да се посочи и ролята на франкофонията, в чиято организация Ливан е един от основателите (Kibbi 2003: 442).

Преподаването на два „чужди“ езика вече е задължително в ливанската образователна система, въпреки че осъществяването на този проект среща редица трудности. Независимо от отделените енергични усилия по разширяване на чуждоезиковото обучение английският все повече се превръща в част от ливанското ежедневие, независимо дали става въпрос за образование или комуникация. Арабският, френският и английският са важни според официалната политика за развитие на образованието в Ливан. През последните години английският език се разглежда не само като алтернативен вариант, който позволява студентите да следват атрактивни курсове на обучение, но и като средство, което гарантира социален „престиж“ на владеещите го. Сред

по-голямата част от младото ливанско население се разпространява виждането, че английският език е важно средство и инструмент за продължаване на обучението в чужбина – САЩ, Великобритания, Австралия и Канада. Това, разбира се, е свързано с факта, че значителна част от ливанските граждани са имигрирали в тези страни по време на гражданската война (1975–1990). Към тях се добавят и голяма част от младите ливанци, които в търсене на по-добро бъдеще се превръщат в потенциални мигранти. Освен това през последните три десетилетия в страната са се увеличили чуждестранните работници, добавяйки филипински, етиопски, индийски, пакистански и бангладешки към местната езикова картина. Въпреки това английският и френският са основните езици, борещи се да изпълняват функцията на втори чужд език. Тази тяхна позиция се засилва в зависимост от традиционното англо-американско и френско влияние както в образованието, така и в публичния сектор, като според актуалните статистически данни френското лингвокултурно и политическо присъствие се отчита като по-разпространено.

В индивидуален план процесите, свързани с езика и идентичността, са доста сложни. Не е необичайно ливански граждани да имат арменски език като първи език, арабски като втори, английски като трети, френски като четвърти, към които се прибавя и владението на друг език като испански, италиански или немски. Макар че арабският език е роден за повечето ливанци, често те ползват френски или английски по време на ежедневен разговор, а също така е естествено, че в почти всички сектори на обществото се отчита наличие на смесица от езици в ежедневна употреба с чести превключвания от един език на друг. Всъщност използването на френски и английски език пред арабски в образователните, социалните и бизнес средите става все по-очевидно, което е отражение и резултат от възприемчивостта на ливанците към западната култура и пътуванията им в чужбина. Мултилингвалната езикова ситуация е свързана също така с равнището на грамотност в Ливан (89.6% от възрастните и 98.7% от младежите са с висока степен на грамотност), което е относително високо ниво предвид военните конфликти и продължителите периоди на нестабилност в страната. Не по-маловажен фактор е, че Ливан има най-високата степен на грамотност сред съседните страни (от 97.5% за ливанци между 15–24 години), а освен това страната разполага с едни от най-добрите университети и издателства в арабския свят. В допълнение следва да се отбележи, че през 2009 г. Бейрут стана столица на световната книга, което е високо признание за степента на развитие и разпространение на образованието в тази държава (Yazigi 1994: 70; Zakharia 2004: 112).

Новата учебна програма по национален език, одобрена от Министерския съвет на Република Ливан през 1994 г., която се прилага безпрекословно през последния четвърт век, изисква всички училища да въведат преподаването на втори „чужд“ език. Това означава, че училищата, в които се води основно

обучение на арабски, трябва да включат в учебния си план английски или френски като задължителен втори „чужд“ език (Shaaban 1999: 13; Bacha 2010: 55; Nauffal 2007: 48). Реформата в образователния сектор започва непосредствено след края на гражданската война, като веднага се очертават насоките на работа на гимназиално и на университетско ниво чрез изграждане на инфраструктура, образователни програми, обучение на квалифициран персонал и приложение на нова национална учебна програма. Тя е резултат от съвместната дейност на Министерството на образованието с Центъра за изследване и развитие на образованието. В новата национална учебна програма изучаването на арабския език и втори чужд език (английски или френски) се състои от по 12 часа седмичен норматив. Образователната реформа в процеса на своето действие се основава на пет основни принципа: комуникация, вариация на контекста, културно съзнание, интерактивно обучение, интеграция на преподаваните и придобити умения, като „голямата разпространеност на едно явление само по себе си обуславя важността от неговото изучаване, както от теоретична, така и от практическа гледна точка“ (Йорданова 2014: 35).

За успешното провеждане на националната образователна и езикова политика се подготвят преподавателски кадри, чиято квалификация непрекъснато се повишава чрез система от целенасочени професионално ориентирани курсове и семинарни дейности, като „освен филологическите дисциплини се включват и методически дисциплини“ (Йорданова 2017: 139). При реализирането на тази стратегическа цел се включва потенциалът на държавни и частни институции и университети. Отчитайки реалностите на образователния пазар през последното десетилетие, започва да се стимулира професионалната подготовка на учители по английски език, които да създадат подходящ начален старт на желаещите да продължат образованието си във водещи англо-американски университети. В момента се водят дебати за ефективността на образователната реформа, за да се постигнат положителни резултати в процеса по индивидуална и социална интеграция. Предлаганите нововъведения в учебната програма отчитат промените в образователната сфера в контекста на международната комуникация и разширяващата се глобализация. Стимулират се дейностите, свързани с оптимизирането на потенциала за наднационална комуникация и изграждането на критичност и аналитичност у учениците и студентите. Адаптирането към изискванията на реформираното образование е трудно за онези учители, които предпочитат старите начини на преподаване и твърдят, че чрез тях се постигат по-добри резултати в обучението и поддържането на реална лична комуникация с учителите. Въпреки това и на тях им се налага да повишат уменията си за прилагане на системен анализ и синтез, за да успеят да стимулират когнитивното развитие на обучаемите под въздействието на изучаването на други езици (Akkar 2007: 16).

Образованието в Ливан се счита за много важно и високите образователни постижения са престижни. Семействата правят всичко възможно, за да образозват децата си. Неслучайно бюджетът за училища е 8.1% от общите държавни разходи. Предучилищното образование се финансира предимно от частни институции и центрове за дневни грижи.

Учениците обикновено започват да изучават втори език в началните класове, като постепенно се преминава към изучаване на учебни предмети и на този език. Изборът на френски или английски не изключва изучаването на другия език като трети чужд език със седмичен норматив от 3–6 часа. В този контекст може да се посочи, че повече от половината от населението на Ливан е двуезичено, 75% от учащите избират френски като втори език и 25% – английски. Тази тенденция е особено силно проявена в частните училища¹. В края на основното образование (9 клас) на учениците се издава диплома *Brevet*, след полагане на задължителни държавни изпити. При завършването на средно образование (12 клас) се предоставя диплома *Vasscalaureate* (френска и/или ливанска), след което младежите могат да започнат своето университетско образование.

Според статистиката на ливанското Министерство на образованието 62,5% от всички ливански училища са предлагали френски език като втори език през учебната 2011–2012 година, като същевременно се отчита намаляване до 55,8% през 2016–2017 г., а училищата, в които се предлага английски език, се увеличават от 19,7% до 21.6%. Също така училищата, които предоставят възможност за изучаване и на английски, и на френски език, са се увеличили от 17,8% през 2011–2012 г. до 22,6% през 2015–2016 г. (Kibb 2003: 469–473).

С нарастващото значение на английския език броят на учениците, които посещават три- и многоезични училища, както и предучилищните заведения, също се увеличава. Отделно родителите осъзнават, че английският език става все по-важен в глобализиращия се свят, но в същото време те не искат децата да „загубят“ френския. Във връзка с изучаването на три езика от деца в Ливан се отбелязва, че дете на възраст от две години и половина може да комуникира на три различни езикови кода. Много често се случва един ученик да разглежда комикси на английски, след това да включи френски телевизионен канал поради поредния култов сериал и в същото време да разговаря с родителите си на арабски език. Въпреки че в повечето училища в Ливан се преподава френски като втори език, учениците, които избират да го изучават, са намалели с близо 10% през последното десетилетие (според ливанското Министерство на образованието). Днес има много нови англоезични училища, а в някои от училищата с френскоезичен учебен план се откриват и английски езикови

¹ Всъщност именно те остават отворени през най-трудните времена в Ливан и са основен източник за образование по време на гражданските кризи. Повечето държавни институции остават затворени за дълъг период.

центрове. В тази връзка популяризирането на френския език става все по-голямо предизвикателство в регион, където английският постепенно взема превес. Въпреки това търсенето на френски език е значително, тъй като в региона на Персийския залив говоренето на френски е безспорно предимство. Лице, ползващо три езика, със сигурност ще бъде избрано за работа пред друго без подобни езикови умения.

Няма съмнение, че английският, освен че е „по-лесен“ за изучаване, предлага повече възможности за реализация, но при всички случаи френският се явява като допълнително преимущество. Широко разпространено е схващането, че френският няма да изчезне, защото се счита за част от ливанската култура. Все още голямо по обем и количество литература се публикува на френски език. Ливанската съдебната система до голяма степен е изградена по френски образец. В същото време съществува опасение, че арабският е поставен на „второ място“ спрямо тези световни езици, в резултат на което може да регресира, с което да се окаже негативно влияние върху запазването на ливанската национална идентичност.

Учениците от гимназията и университета имат различно отношение към чуждия език, което се отразява на тяхната мотивация. Например мнозина вярват, че изучаването на чужди езици е сигурен начин за достъп и прием във висшите учебни заведения в чужбина. По този начин те са силно мотивирани да учат чужди езици. Въпреки че на зрелостниците може да се наложи да се записват в държавния университет в Ливан, където акцентът е поставен върху арабския език, тъй като не могат да си позволят по-високите такси за обучение в частните университети, те ще продължават да учат чужди езици в частни езикови центрове или с частни учители. Ливанците гледат на чуждите училища и университети като на по-престижни центрове в сравнение с местните държавно финансирани от Ливан. Младежите, които се образоват, са инструментално мотивирани да изберат английския за кариерни цели, а девойките освен това виждат и предимството на социалния престиж, дължащ се на познаването на английския език, което отразява неопатриархалността на ливанското общество, в което мъжете са социално водещият пол.

Младите ливанци ценят хуманистичните и демократичните принципи, традиционните методи на учене като запаметяване и автономия на учителите. Този парадокс е предизвикателство за самите ученици. Тези факти по отношение на гражданските нагласи вървят в симбиоза с лидерските умения, които се насърчават в езиковите класни стаи чрез критично мислене и дейности за решаване на проблеми (Shaaban 1999: 8–12).

Директорите от частния сектор имат по-голяма власт от тези в публичния сектор, които трябва да наложат решенията, взети от министерството. Това е подобно на ситуацията в други страни като Йордания и Саудитска Арабия. Но в сравнение с американските им колеги религиозните и социално-културните

фактори влияят върху образователната реалност в Ливан, което не се проявява в такава степен в американския модел. Тези роли засягат езиковата политика и методите на преподаване в класната стая в зависимост от вида на училището и контекста. Нагласите и възприятията на учениците към чужди езици са изследвани в ливанския езиков контекст и показват, че учителите трябва да са наясно с убеждения и отношение към изучаването на чужд език от страна на своите ученици, както и какъв вид обратна връзка очакват в учебния процес. Резултатите показват, че разбиранията на учениците са свързани с политическата и социално-културната ситуация при преподаването на чужди езици в Ливан. По отношение на системата на обучение в Ливан учениците са по-инструментално мотивирани да изучават английски език и го оценяват като възможност за по-добро образование в бъдеще.

Учителите често имат идеи и разбирания за обучението на своите обучаеми, които не са в съответствие с тези на техните ученици. Например счита се, че учащите трябва да говорят английски с типичния английски акцент, както и че домашната им работа трябва да бъде напълно коригирана. В тази връзка се препоръчва семинарите за учители да повишат осведомеността за ролята и очакванията на учениците.

Преподавателите по чужди езици в Ливан често поставят под въпрос кой език първо трябва да се научи. Анализът на схващанията на отделните автори показва, че се препоръчва първо изучаването на майчиния език, а след това и на друг (обикновено от петгодишна възраст), като се предостави реална възможност той да се ползва. Това обаче невинаги е така. По-младите обучаеми често придобиват втори език по-бързо от майчиния си език, тъй като често вкъщи родителите говорят на втория език (английски и/или френски). Сложността на многоезичния контекст в страната се обвързва и със случаите на проява на диглосия. Голяма част от ливанците предпочитат да пишат на английски и/или френски, а не на арабски, тъй като последният трябва да е в литературна форма, която те не харесват и много трудно овладяват. В този аспект обикновено се говори за двуезичен, триезичен и многоезичен профил на ливанците, изразяващ се в безпрепятствено преминаване от един език на друг, тенденция, проявяваща се както в частния, така и в публичния сектор.

Ливанският мултикултурен и многоезичен контекст превръща страната в средище на културно и езиково многообразие. Нейната езикова образователна система и политики отразяват този профил и имат дълга и сложна история, която преминава през много фази, повлияни от социалнополитическите фактори и външното влияние на мисионерите, които донасят своите езици и образователни системи и политики. Въпреки че националният език остава арабски, езикът на обучение в училищата и университетите зависи до голяма степен от тези, които управляват на институционално ниво. Двата основни втори езика остават английски и френски, като много други допълнителни

езици се говорят и се използват в хода на образователния път. Образованието в Ливан е много важна част от просперитета на страната. Английският се превръща в доминиращ втори език, средство за престиж, обучение и комуникация. Увеличаващото се влияние и изучаване не е комплекс на местните граждани, а начин да оцелеят и да се конкурират на световната сцена. В този ливански езиков контекст учителите и учениците следва да се приспособяват, за да учат, преподават и придобият съответния език и да бъдат изложени на различните култури, които обграждат въпросния езиков опит.

Библиография

- Веселинов, Димитър. Проблемите на лингводидактологията в пространствено-времевата ситуация на ХХІ век. – *Чуждоезиково обучение*, кн. 1, 2018. 7–8.
- Йорданова, Милена. *Лингводидактическо моделиране на турската надежна система за българи*. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2014.
- Йорданова, Милена. Университетското обучение по турски език в България – актуално състояние и перспективи. – *Стратегии на образователната и научната политика*, кн. 2, 2017, 137–142.
- Akka, B. Citizenship education in Lebanon: An introduction to the students' concepts and learning experience. – *Educate*, Vol. 7.1, 2007, pp. 2–18.
- Al-Khatib, H. Language variation and code switching in bilingual performance. – In: *Proceedings of second regional conference on language and change*. R. Bahous & N.N. Bacha (eds.) Beirut: Librare du Liban, 2003. pp. 121–126.
- Attieyh N.N. (1970). Schools of Beirut. In Beirut college of women. – In: *Beirut: Crossroads of culture Librare du Liban*. pp. 133–166.
- Bacha N.N. (2010). Teaching literature in English as a foreign language classrooms: A study of students' attitudes. – *International journal of the humanities*. Vol. 8.1, pp. 47–63.
- Diab N (2010). Effects on peers versus on self-editing on students revision on language errors in revised drafts. – *System*. Vol. 38, pp. 85–89.
- Haidar, N.F. (2002). Lebanon as a regional and cultural center. – In: *Lebanon second Republic prospects for the twenty first century*. K.C. Ellis (ed) Gainesville: University press of Florida, pp. 140–145.
- Joseph, J.E. *Language and identity: National, ethnic, religious*. New York: Palgrave Macmillan, 2004.
- Kibbi, I. (2003). Lebanese and American educational differences: a comparison. – *Education*, Vol. 11.3, pp. 441–491.

- Nauffal, D.I. & R.N. Nasser (2007). Assessment of the English remedial programme at a private university in Lebanon. – *Mediterranean Journal of educational studies*, Vol. 12.1, pp. 43–65.
- Saad Khalaf, R. (2009). Youthful voices in post war Lebanon. – *The Middle East Journal*. Vol. 63.1, pp. 1–13.
- Shaaban, K. & G. Ghaith (1999). Lebanon's language in education policies: From bilingualism to trilingualism. – *Language problems and language planning*. Vol. 23, pp. 1–16.
- Yazigi, R. (1994). Perceptions of Arabic as native language and the learning of English. – *Language learning journal*, Vol. 9, pp. 68–74.
- Zakharia, Z. (2004) New schools cope with war: A case study of Lebanon. – In: *education in emergencies and post-conflict situation: Problems, responses and possibilities*. D. Burde (ed.) New York: Society for international education teachers college, Columbia University, pp. 107–117.

Анатоли Дешев

Адрес: Хазмиех, ул. Мар Такла 44, сектор 6, Бейрут, Ливан
✉ deshev71@gmail.com

Anatoli Deshev

Address: Hazmieh, Mar Takla, 44 Str., Sector 6, Beirut, Lebanon
✉ deshev71@gmail.com